

Пропасти без мостове

Доц.д-р Георги КОКЕРОВ

По указание отвън, през септември 1923, Комунистическата партия стартира поредния кръг от гражданската война в България

Терорът и насилието винаги стряскат хората, нанасяйки тежки поражения върху тяхната душевност. Затова и събитията, свързани с жестокости и убийства, оставят трайни следи в човешкото съзнание и се помнят десетилетия наред. Още по-тежко е, когато в тях се пролива братска кръв, а самите те са резултат от външна намеса. Такова трагично събитие в новата история на България е септемврийският бунт от 1923, наричан въстание само от своите организатори, осъществили го по чуждо внушение и натиск. Септемврийските събития в България са първият опит за "износ на революция" от създаденият през 1919 Комунистически интернационал. С тях масовият терор, насилието и братоубийството се превръщат в елементи от политиката на БКП.

В навечерието на преврата от 9.06.1923, управляващият Земеделски съюз нарушава редица принципи и закони, регулиращи обществените отношения в България, с което застрашава демокрацията, създавайки условия за погазване на конституцията. Това предизвиква широко недоволство и формира социалната база върху, която се опира на извършителите на преврата - Военният съюз и Народният сговор. Всъщност, недоволството до такава степен

е замъглило съзнанието на обществото, че превратът се оценява от него като акт за спасяване на демокрацията, а не като грубо нарушаване на конституцията, както е в действителност.

Както е известно, първоначално българските комунисти разглеждат събитията през юни 1923 като "въоръжена котерийна борба във върховете на градската и селската буржоазия". В доклад пред конференция на синдикалните дейци на 22.06.1923, Георги Димитров определя линията на БКП така: "нито на страната на едните, нито на страната на другите; против едните и против другите".

Точно тогава обаче в събитията се намесва Коминтернът. Генералният му секретар Васил Коларов пише статията "Превратът в България", която излиза едновременно в "Правда" и в "Известия" на 12 юни. В статията се осъждат действията на БКП и се настоява превратът да се използва като повод за изостряне на класовата

борба, начало на гражданска война и социалистическа революция в България. На 14 юни, в телеграма, Коларов и Григорий.Зиновиев настояват БКП да се намеси в политическите борби със "... съвместни и решителни действия, даже със Стамболийски". В Москва решават Коларов да замине за България и наложи волята на Коминтерна на БКП. Ако завари гражданска война, предизвикана от преврата, да ориентира БКП към нейното разгаряне и засилване. Ако няма условия за това, да се предизвика гражданска война чрез въстание.

В.Коларов, придружаван от Б.Българанов и В.Каравасилев пристига нелегално в България и слиза в района на Варна. Спътниците му са завършили специалния факултет на съветската Военна академия и са подготвени за нелегални въоръжени действия и тероризъм. Няколко дена след пристигането и тримата са арестувани за нелегално (противозаконно) влизане в страната. След освобождаването на Коларов се свиква "историческото заседание" на ЦК на БКП през лятото на 1923, което изменя отношението на комунистите към правителството на Народния сговор. Заседанието е толкова "историческо", че и до днес не е съвсем ясно, нито кога точно се е провело, нито пък кои са участниците в него. Така, акад. Косев в своята внушителна монография твърди, че заседанието е на 5-7 август, но според други, то е проведено през последната седмица на юли. Всъщност, на него Васил Коларов в достатъчно императивна форма налага мнението на Коминтерна пред неколцина избрани български комунистически функционери. Георги Димитров и още един-две променят дотогавашната си позиция и възприемат тази на Коминтерна. Одобрена е безумната идея превратът от 9 юни да се използва за въоръжени действия, които да прераснат в гражданска война.

Според повечето "специалисти" по "История на БКП", през 1923 Димитър Благоев вече не участвал в партийния живот, защото бил "много стар"(на 67 години!). Това, между другото, се твърдеше по времето, когато средната възраст на Политбюро на същата БКП бе доста на 70 години. Всъщност Благоев напълно е одобрявал първоначалната позиция на своята партия по отношение на преврата и е би категорично против грубата намеса на Коминтерна. През юли Коларов се среща с "Дядото" в Народния дом, в София, но не успява да промени мнението му. След този разговор генералният секретар на Коминтерна напълно изолира Благоев от собствената му партия и започва да работи само с онези, които одобряват поетия "нов курс" - Г.Димитров, Ант.Иванов, Ст.Димитров, Т.Павлов и др.

Въпреки усилената му дейност обаче, идеята за въстание се приема трудно от много функционери, както и от членската маса на Комунистическата партия. Всички

чувстват и разбират, че разпалването на вътрешни междуособици няма да се посрещне добре от народа. До началото на септември възможността за въоръжен метеж, който да прерасне в пролетарска революция е обект на разговори и обсъждания не само във висшите партийни среди. Тя става публична тайна. В тези условия се дават неясни предварителни указания на местните партийни организации за подготовка за въоръжена акция и очакване на парола за нейното начало. Вечерта на 13.09.1923 комунистите от с. Мъглиж, Казанлъшко с оръжие вземат властта в селото ("Мъглиж беше пръв"). На другия ден войска от Казанлък потушава бунта и арестува бунтовниците. На някои места в Южна България също избухват спорадични метежи, бързо потушени от властта. Междувременно Коларов все още не може да наложи мнението си за начало на повсеместен въоръжен бунт. Вечерта на 20.09. той и Г.Димитров събират няколко члена на ЦК - А.Иванов,Т.Луканов,Н.Пенев. Коларов налага твърдо мнението на Коминтерна - незабавна въоръжена акция. Особено активно го подкрепя Димитров. Т.Луканов и Н.Пенев са против въоръженото насилие. На същите позиции е и Тина Киркова, която не участва в заседанието. Стига се дотам, че почти едновременно с паролите за бунт, по места пристигат и контрапароли, изпратени по указание на Т.Луканов, като последните в почти цялата страна се приемат с облекчение, защото комунистите нямат оръжие, нито пък са готови и организирани за сериозни въоръжени действия. Правителството е наясно с готвената провокация и нарежда превантивни арести на комунистически активисти в София и по-големите градове. Коларов и Димитров обаче успяват да се укрият. На 21.09. те, заедно със запасния майор Никола Агънски, назначен за военен ръководител на планираната въоръжена акция, нелегално заминават за Фердинанд (днес Монтана), определен за център на готвеното въстание. Показателно е, че се отправят тъкмо към Северозападна България, където е мирно и спокойно, а не отиват в Южна, където от 7 дни има спорадични бунтове в Казанлъшко, Старозагорско, Новоагорско и на други места.

Една от най-вероятните причини е близостта с югославската граница, отвъд която официален Белград наблюдава подготовката на въстанието с нескрита симпатия...

Вечерта на 21.09. тримата пристигат във Вършец и заедно с Гаврил Генов, секретар на врачанския окръжен комитет на БКП активизират наличните партийни кадри. Успяват да вдигнат на бунт комунистите от Фердинандска и Ломска околии. През нощта срещу 23.09. метежниците успяват да вземат властта в много села и в град Фердинанд; превземат и Лом (без казармите). На много места бунтът е придружен с разстрели и убийства на политически противници, напълно в духа на болшевишката политика на "червен терор срещу класовия враг". Няма по-голяма трагедия за един народ от гражданската война. В братоубийствените кланета по правило загива най-активната, творческа и плодovitа част на нацията. Когато брат повдига ръка на брата си, рухват основите на човешката нравственост и жестокостта става безгранична. Съхраняването на човешките качества и нравствени ценности в такава обстановка е изключително трудно и не се удава на всеки. Един от малцината пазители на човешината и благородството в "червената крепост" Фердинанд е протоиерей Йордан Попов, архиерейски наместник на околията. Рискувайки собствения си живот този човек се опитва се да спре насилията, за съжаление в повечето случаи напразно. Оставил е "Записки по небългарските въстания", които като че ли са единствения документ на безпристрастен свидетел на ужасните, трагични и печални събития, разрушили толкова много българската душевност. Правителството изпраща войска в метежните райони за потушаване на бунта и прекратяване на насилията. Според

свидетелства на очевидци (отец Йордан Попов) отначало войниците настъпват без да стрелят "на месо", поради което дават и много жертви. Следващите действия на армията обаче са твърди и безкомпромисни, в резултат от което бунтът в Северозападна България е смазан за три дни. На 26.09. Коларов и Димитров напускат гр.Фердинанд (Михайловград, сега Монтана) с кабриолет и по предварително организиран и поддържан канал (!) *се отправят към Сърбия, където са приети и моментално получават политическо убежище и статут на политемигранти.* Още през август 1923 БКП се договаря с представители на ВМРО, които поемат задължение Организацията да запази неутралитет ако червеният метеж не засегне и Пиринския край. Водачът на ВМРО Тодор Александров много добре разбира опасността от разпалването на класова вражда и омраза между българите, придружени с проливане на братска кръв. За съжаление комунистите нарушават благородното и хуманно рицарско споразумение. Владимир Поптомов организира бунт в Разлог и околията. Превзети са разложките казарми; падат убити няколко души. Отрядите на ВМРО са принудни да се намесят и за по-малко от денонощие възстановяват реда и спокойствието. Представителите на организацията посрещат правителствените войски на Предела и ги връщат обратно с уверението, че редът и спокойствието в Пиринско са възстановени и за тях отговаря ВМРО.

Комунистическата пропаганда много години вдигаше шум за зверствата и насилията на македонските чети при потушаване на бунта в Разложко през 1923. Пропускайки обаче да спомене за вероломното нарушаване на договора с ВМРО. И отказвайки да признае, че убийствата са извършени предимно от въстаниците, докато безкръвното ликвидиране на метежа е изцяло заслуга на ВМРО. С цената на много жертви (всички те българи!) са възстановени редът и спокойствието в изстрадалата българска земя. В снагата на Отечеството обаче, е отворена нова кръвяща рана. Черните забрадки в Северозападна България се увеличават. Сляпо следвайки налудничавите инструкции на Коминтерна, българските комунисти задълбочават разделението на нацията, лицемерно прехвърляйки вината за това на своите противници. Така септемврийският метеж се оказва поредния кръг от спиралата на българската гражданска война, започната от левицата още през 1918 и довела по-късно до трагичните събития след 9.09.1944. Тази война десетилетия наред разпилява националната енергия и творческите способности на българите, отклонявайки ги от пътя към укрепването и просперитета на България. И задълбочавайки онези пропасти, за които до днес не сме открили подходящите мостове.

сп. "НИЕ" бр. 9, септември 2000 г.